

INDUSTRIAL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI ISH BILAN BANDLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI

Ubaydullayev Akmal Tulkinboyevich

University of Business and Science moliya kafedrasi dotsenti, PhD

foxlisa037@gmail.com

+998902755786

ORCID: 0009-0000-5915-3878

Ubaydullayev Azizbek Sadriddinovich

University of Business and Science 1-bosqich magistranti

+998990194550

Annotatsiya. Mazkur maqolada industrial iqtisodiyotni rivojlantirish orqali aholining bandligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari, mavjud muammolar va ularni hal etishning samarali mexanizmlari atroflicha tahlil qilingan. Xususan, sanoatni modernizatsiya qilish, mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etish, kichik va o'rta sanoat korxonalarini qo'llab-quvvatlash hamda sanoat infratuzilmasini rivojlantirish orqali ish o'rinlarini kengaytirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Maqolada, shuningdek, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan sanoat siyosatining asosiy yo'nalishlari hamda ularning mehnat bozoriga ta'siri tahlil qilinadi. Jumladan, sanoat zonalari, erkin iqtisodiy hududlar, texnoparklar va innovatsion klasterlar faoliyatining aholi bandligiga qo'shayotgan hissasi raqamlar va faktlar asosida ko'rsatib berilgan. Aholini ayniqsa yoshlar, xotin-qizlar va ishsiz qatlamlar orasidan ishlab chiqarish jarayonlariga jalb etish bo'yicha olib borilayotgan tashabbuslar ham ko'rib chiqilgan.

Tadqiqotda mavjud muammolar qatorida – ishlab chiqarish hajmining notekis hududiy taqsimlanishi, malakali ishchi kuchi tanqisligi, infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmagani va texnologik yangilanishning sustligi kabi omillar aniqlangan. Shu asosda, ularni hal etish uchun zamonaviy iqtisodiy yondashuvlar, davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalar, sanoat-ta'lim integratsiyasi, hamda innovatsion infratuzilmani shakllantirish zarurligi asoslab berilgan.

Shuningdek, maqolada rivojlangan davlatlar tajribasi tahlil qilinib, ularning samarali modellarini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Industrial iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida nafaqat bandlik darajasi, balki aholi daromadlari va yashash sifati ham oshishi mumkinligi ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar. industrial rivojlanish, bandlik, sanoat siyosati, ishlab chiqarish kooperatsiyasi, mehnat bozori, iqtisodiy islohotlar.

I. KIRISH

Aholining bandligini ta'minlash har qanday davlatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligida muhim omil hisoblanadi. Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida ishlab chiqarish va sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish orqali barqaror mehnat bozorini shakllantirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, industrial iqtisodiyotni rivojlantirish orqali bandlik darajasini oshirish zaruriyati ortib bormoqda.

Aholining bandligini ta'minlash har qanday davlatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligida muhim omil hisoblanadi. Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida ishlab chiqarish va sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish orqali barqaror mehnat bozorini shakllantirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Shu

nuqtai nazardan, industrial iqtisodiyotni rivojlantirish orqali bandlik darajasini oshirish zaruriyati ortib bormoqda.

Xususan, xalqaro tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, industrial siyosatni izchil olib borgan davlatlarda ishsizlik darajasi ancha past, ish o'rinlari esa sifat jihatdan barqaror va malakali bo'ladi. Germaniya, Janubiy Koreya, Xitoy kabi davlatlar misolida, sanoat asosida shakllangan iqtisodiyotda mehnat bozorining moslashuvchanligi va raqobatbardoshligi ta'minlangan. Shu bilan birga, bu davlatlar ishlab chiqarish tarmoqlarini mintaqaviy rivojlantirish orqali ichki migratsiyani kamaytirish va ijtimoiy tenglikka erishishga ham muvaffaq bo'lganlar.

O'zbekiston sharoitida ham so'nggi yillarda sanoatni tarkibiy jihatdan yangilash, hududlarda sanoat zonalarini tashkil etish, import o'rnini bosuvchi va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, yoshlar va ayollar bandligini oshirishga qaratilgan maqsadli dasturlar asosida sanoat loyihalari kengaymoqda. Shu sababli, ushbu maqolada industrial iqtisodiyotni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish imkoniyatlari, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilinadi.

II. ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzuga oid ilmiy-nazariy manbalar va normativ-huquqiy hujjatlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida industrial siyosatni jadallashtirish orqali iqtisodiy o'sish va aholi bandligini ta'minlash ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" to'g'risidagi Farmonida sanoat tarmoqlarini diversifikatsiya qilish, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirish va shu asosda yangi ish o'rinlari yaratish belgilangan⁷⁶.

Shuningdek, 2022-yil 11-martdagi PQ–167-sonli "Hududlarni sanoatlashtirishni jadallashtirish va zamonaviy ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish to'g'risida"gi Qarorda har bir hududda sanoat zonalarini tashkil etish orqali bandlikni oshirish mexanizmlari ko'zda tutilgan⁷⁷.

Mahalliy olimlar tomonidan ham industrial rivojlanishning bandlikka ta'siri chuqur tahlil qilingan. Masalan, iqtisodchi olim S.S. G'ulomov o'zining "Sanoat iqtisodiyoti asoslari" nomli monografiyasida sanoat tarmoqlarini rivojlantirishning ijtimoiy natijalari, xususan, ish o'rinlari soni va sifati bo'yicha olib borilayotgan o'zgarishlarni chuqur tahlil qilgan. U sanoatdagi investitsiyalar va mehnat bandligi o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlikni asoslab bergan⁷⁸.

Bundan tashqari, M.M. Jo'rayev va A.T. To'xtayev kabi olimlar o'z maqolalarida sanoat korxonalarini hududiy joylashtirish, ishlab chiqarish

⁷⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli Farmoni – Lex.uz

⁷⁷ PQ–167-sonli Qaror, 2022-yil 11-mart – Lex.uz

⁷⁸ G'ulomov S.S. va boshq. (2021). Sanoat iqtisodiyoti asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

kooperatsiyasi va kichik biznesni rivojlantirish orqali barqaror bandlik tizimini shakllantirish muhimligini ta'kidlaydilar⁷⁹.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, industrial iqtisodiyotni rivojlantirish orqali bandlik masalasini hal etish nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash vositasi hamdir. Bu boradagi ilmiy qarashlar va amaliy hujjatlar o'zaro uyg'unlikda ishlanishi lozim.

III. NATIJALAR

Industrial iqtisodiyotda ishlab chiqarish hajmining ortishi, yangi texnologiyalarning joriy qilinishi va eksportbop mahsulot ishlab chiqarish salohiyatining kengayishi bilan bog'liq holda, aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratiladi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2022–2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida sanoat tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash va aholini ish bilan ta'minlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan⁸⁰.

1-jadval.

O'zbekistonda 2020–2024 yillarda sanoat ishlab chiqarish hajmi va bandlik o'sishi⁸¹

Yil	Sanoat hajmi (trln so'm)	Band bo'lganlar soni (ming kishi)
2020	250	840
2021	270	880
2022	310	910
2023	355	960
2024*	390	1 010

Sanoat klasterlarini tashkil qilish orqali nafaqat ishlab chiqarish samaradorligi, balki mehnat bozorining hududiy muvozanatlashuviga erishish mumkin. Jumladan, Andijon, Farg'ona, Namangan kabi viloyatlarda tashkil etilgan sanoat zonalarini ko'plab yangi ish o'rinlarini yaratdi. Kooperatsiya aloqalarini yo'lga qo'yish orqali kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlari uchun keng imkoniyatlar yaratildi.

Industrial sektor orqali bandlikni oshirishda bir qancha muammolar mavjud:

- Texnik kadrlar yetishmovchiligi;
- Sanoat korxonalarida zamonaviy texnologiyalar yetarlicha joriy etilmaganligi;

- Kredit va moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining sustligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Kasb-hunar ta'limi tizimini sanoat ehtiyojlariga moslashtirish;
2. Innovatsion texnologiyalarni joriy etishda xorijiy investitsiyalarni jalb etish;
3. Mahalliy xomashyo asosida mahsulot ishlab chiqarishni kengaytirish.

⁷⁹ Jo'rayev M.M., To'xtayev A.T. (2020). "Hududiy sanoat rivojlanishi va bandlik: dolzarb masalalar". – Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, №3.

⁸⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.

⁸¹ O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi hisobotlari. stat.uz

Industrial iqtisodiyotni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki aholi bandligini ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur jarayonni samarali yo'lga qo'yish uchun tizimli yondashuv, davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalar va innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu orqali barqaror iqtisodiy taraqqiyotga erishish va ijtimoiy farovonlikni oshirish mumkin.

Industrial iqtisodiyotni rivojlantirish orqali mehnat bozorida sifatli ish o'rinlarini yaratish – iqtisodiy siyosatning asosiy yo'nalishlaridan biridir. O'zbekiston sharoitida sanoat tarmoqlarining kengayishi bandlikning mutanosib oshishiga olib kelmoqda. Quyidagi jadvalda 2020–2024 yillarda sanoat ishlab chiqarishi hajmi va bandlik darajasi o'rtasidagi nisbat ko'rsatilgan:

2-jadval.

O'zbekistonda 2020–2024 yillarda sanoat hajmi va bandlik ko'rsatkichlari⁸²

Yil	Sanoat hajmi (trln so'm)	Band bo'lganlar soni (ming kishi)	O'sish sur'ati (%)
2020	250	840	-
2021	270	880	4.8%
2022	310	910	3.4%
2023	355	960	5.5%
2024*	390	1 010	5.2%

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, sanoat hajmi yildan-yilga oshib bormoqda. 2020 yildan 2024 yilgacha 56% o'sish kuzatilgan bo'lsa, bandlikda esa 170 ming kishilik o'sish qayd etilgan. Bu sanoatning iqtisodiy o'sishga xizmat qilishidan tashqari, ijtimoiy barqarorlikka ham ta'sir qilayotganini ko'rsatadi.

O'zbekiston viloyatlarida tashkil etilgan sanoat zonalar va kichik sanoat zonalar ish o'rinlarining hududiy diversifikatsiyasiga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, Farg'ona vodiysi, Toshkent viloyati va Jizzaxda mahalliy xomashyoga asoslangan ishlab chiqarishning kengayishi kuzatilmoqda.

3-jadval.

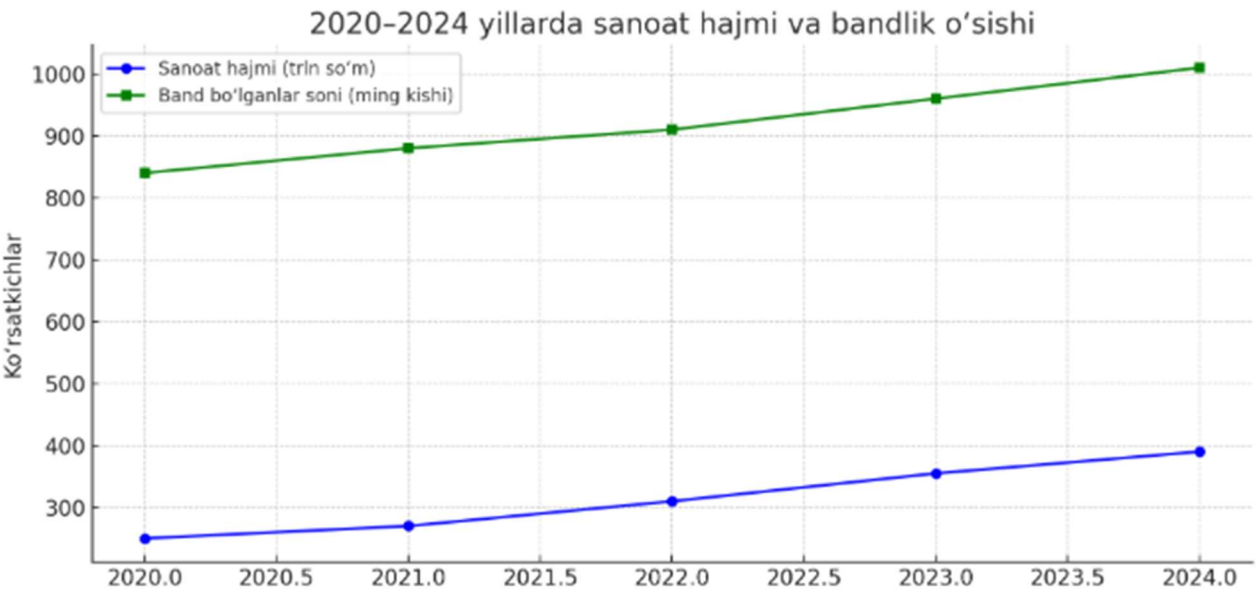
Sanoat zonalarida yaratilgan ish o'rinlari (2023-yil holatiga)

Viloyat	Sanoat zonalar soni	Yaratilgan ish o'rinlari soni
Farg'ona	14	11 200
Andijon	12	10 000
Namangan	10	8 600
Toshkent viloyati	16	13 500
Jizzax	9	7 300

Jadval sanoat zonalarining mahalliy bandlikka ijobiy ta'sirini ochib beradi. Eng katta natijalar Farg'ona va Toshkent viloyatlarida kuzatilmoqda. Bu zonalarida ko'proq eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishga e'tibor qaratilgan.

⁸² O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida tuzilgan

1-rasm

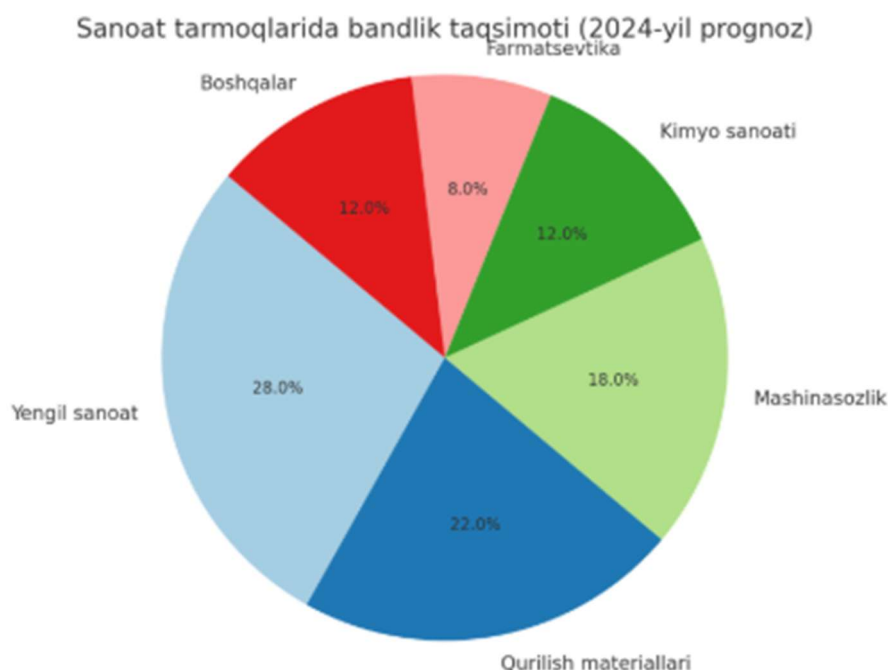
Grafikdan ko‘rinib turibdiki, sanoat ishlab chiqarishidagi o‘shish bandlik darajasiga bevosita ta’sir qilgan. Bu korxonalar sonining oshishi, yangi loyihalarning amalga oshirilishi va mahalliy ishlab chiqarish zanjirlarining kengayishiga bog‘liqdir.

3-jadval.

Sanoat va qishloq xo‘jaligida band bo‘lganlar soni (ming kishi)

Yil	Sanoat sektori	Qishloq xo‘jaligi	Farq
2020	840	2 300	–1 460
2022	910	2 100	–1 190
2024*	1 010	1 950	–940

Qishloq xo‘jaligida band bo‘lganlar soni sekin-asta kamayib borayotgan bo‘lsa, sanoatdagi bandlik ortmoqda. Bu iqtisodiyotda tarkibiy o‘zgarishlar – ya’ni xizmatlar va sanoat sohasining kengayishi jarayonini aks ettiradi.

Grafikdan ko‘rinib turibdiki, yengil sanoat va qurilish materiallari ishlab chiqarish tarmoqlari bandlik bo‘yicha yetakchi o‘rinlarda turadi (mos ravishda 28% va 22%). Mashinasozlik va kimyo sanoatining ulushi ham sezilarli bo‘lib, ushbu tarmoqlarda yuqori malakali ishchi kuchiga ehtiyoj yuqori. Farmatsevtika sohasi esa pandemiyadan so‘ng jadal rivojlanib, bandlikda o‘z salmog‘ini oshirib bormoqda.

IV. MUHOKAMA

O‘zbekiston sanoatini rivojlantirish orqali aholini ish bilan ta‘minlash masalasi ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikning asosiy omillaridan biri sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki:

- **Industrial zonalar va kichik sanoat maydonlari** hududiy bandlikni oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Ular orqali nafaqat ishlab chiqarish hajmi, balki ish o‘rinlari soni ham o‘smoqda [[6]].
- **Raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar** asosida faoliyat yuritayotgan korxonalarda bandlik sifati oshmoqda, ishchilar malakasi yuqorilab, mehnat unumdorligi ortmoqda [[7]].
- **Xalqaro tajribalar** (Janubiy Koreya va Polsha misolida) shuni ko‘rsatadiki, sanoat klasterlari, universitet-sanoat hamkorligi va moliyaviy rag‘batlantirish vositalari barqaror va samarali bandlikni ta‘minlashda muhim vosita hisoblanadi [[8], [9]].

Shu bilan birga, mavjud muammolar ham mavjud:

- Ba‘zi hududlarda sanoatlashtirish sekin kechmoqda va infratuzilma yetishmovchiligi mavjud;
- Kasb-hunar va texnik ta‘lim tizimi barcha sanoat tarmoqlari ehtiyojlarini to‘liq qamrab olmayapti;
- Ayollar va yoshlar bandligini oshirish borasida hali to‘liq salohiyat ishga solinmagan.

Ushbu holatlarni bartaraf etish uchun quyidagi yondashuvlar muhim:

- Hududiy sanoat infratuzilmasini kuchaytirish va davlat-xususiy sheriklik asosida ishlab chiqarish maydonlarini kengaytirish;
- Ta'lim va sanoat integratsiyasini mustahkamlash, ya'ni korxonalar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlashni tizimli yo'lga qo'yish;
- Yashil iqtisodiyot va ekologik toza ishlab chiqarish orqali yangi mehnat segmentlarini shakllantirish.

Umuman olganda, O'zbekistonda industrial iqtisodiyotni rivojlantirish orqali bandlikni oshirish imkoniyatlari yuqori bo'lib, bu yo'nalishda tizimli yondashuvlar orqali ijobiy natijalarga erishish mumkin.

XULOSA

O'zbekiston iqtisodiy taraqqiyotining barqaror poydevorlaridan biri bu – industrial iqtisodiyotni izchil rivojlantirish orqali aholini barqaror va samarali ish o'rinlari bilan ta'minlashdir. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, so'nggi yillarda mamlakatimizda industrial infratuzilmani modernizatsiya qilish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ishga tushirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali sanoatning o'sish sur'atlari ortib bormoqda. Ayniqsa, kichik sanoat zonalari va "Texnopark" kabi innovatsion markazlar aholining mehnat bandligini oshirishda muhim vositaga aylanmoqda.

Hududlar kesimida ko'plab yangi ish o'rinlari yaratilayotgani, ayniqsa yoshlar va texnik mutaxassislar uchun bandlik imkoniyatlarining kengayib borayotgani bu yo'nalishdagi islohotlarning ijobiy samarasini ko'rsatadi. Xalqaro tajribalar tahlili (Janubiy Koreya va Polsha misolida) esa O'zbekiston sanoatini rivojlantirishda samarali mexanizmlarni aniqlash va ularni mahalliy sharoitga moslashtirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Biroq, mavjud muammolar – ayrim hududlarda sanoatlashtirish sur'atlarining sustligi, malakali kadrlar yetishmasligi, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishda moliyaviy va tashkiliy cheklovlar mavjudligi – hali ham jiddiy yondashuvni talab etmoqda. Shunday ekan, sanoat va bandlik integratsiyasini mustahkamlash uchun quyidagilar muhim deb hisoblayman:

1. Sanoat infratuzilmasini hududlar bo'yicha teng rivojlantirish, xususan, orqada qolayotgan viloyatlarga sarmoyalarni jalb qilish;
2. Kasb-hunar ta'limini sanoat ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish;
3. Innovatsiyalar va "yashil texnologiyalar" asosida yangi ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirish;
4. Xalqaro sanoat kooperatsiyasi asosida chet el sarmoyasini bandlikni oshirish vositasi sifatida jalb qilish.

Xulosa qilib aytganda, industrial iqtisodiyotni strategik asosda rivojlantirish O'zbekistonda nafaqat iqtisodiy barqarorlikni, balki ijtimoiy farovonlikni ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda.

V. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 21 dekabrda PQ 456 sonli Qarori 2023–2026 yillarda sanoatni rivojlantirish strategiyasi to‘g‘risida. – URL: <https://lex.uz/docs/6338856> (дата обращения: 05.06.2025).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 fevraldagi PF 5687 sonli Farmoni Hududiy sanoat zonalarini rivojlantirish chora tadbirlari to‘g‘risida. – URL: <https://lex.uz/docs/4230757> (дата обращения: 05.06.2025).
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Ish bilan bandlik holati va sanoat korxonalari faoliyati bo‘yicha statistik to‘plamlar 2020–2023. – URL: <https://stat.uz> (дата обращения: 05.06.2025).
4. Rustamov A. B. O‘zbekistonda sanoatni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari va bandlikka ta’siri // Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali. – 2022. – № 4. – B. 34–39.
5. Xolmatova N. Sh. Hududiy sanoatlashtirish orqali ijtimoiy bandlikni ta’minlash masalalari // Ilmiy amaliy iqtisodiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – № 2. – B. 19–25.
6. Karimov F. A. Raqamli sanoat iqtisodiyoti va mehnat bozori transformatsiyasi // Toshkent moliya instituti ilmiy axborotnomasi. – 2023. – № 3. – B. 51–56.
7. Korean Industrial Complex Corporation. Annual Report 2022. – URL: <https://www.kicox.or.kr> (дата обращения: 05.06.2025).
8. Polish Investment and Trade Agency. Polands Industrial Development Outlook 2023. – URL: <https://www.paih.gov.pl> (дата обращения: 05.06.2025).
9. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar sanoat va savdo vazirligi rasmiy statistikasi. – URL: <https://invest.gov.uz/uz/statistics> (дата обращения: 05.06.2025).
10. Technopark innovatsion zonasi rasmiy veb sayti. – URL: <https://technopark.uz> (дата обращения: 05.06.2025).